

EURO'en og nationaløkonomiens forfald

Skrevet af: **Jan Løth** | Offentliggjort: 15. august 2012

Jesper Jespersens "Euroen - hvorfor gik det galt, og hvordan kommer vi videre?" er så tæt på skræmmende læsning, som nationaløkonomisk litteratur kan komme. På flere måder.

Jespersens bog kræver ingen særlige forudsætninger. Temaerne bygger hele vejen igennem på grundlæggende, definitoriske sammenhænge fra den borgerlige nationaløkonomi, og en af de skræmmende sider ved bogen er faktisk konstateringen af, at selv ledende personligheder inden for den borgerlige nationaløkonomi konkret forudsagde det kaos, der nu er opstået i Euro-zonen.

Optimale valutaområder

Forfatteren gennemgår indledningsvis den politiske baggrund for den Økonomiske og Monetære Union (ØMU). Hovedtemaet er magtbalancen mellem de to giganter i klubben: Tyskland og Frankrig, særlig problemerne efter den tyske genforening i 1990, men også rationalet bag Maastricht-traktatens konvergenskriterier vedr. inflation, rente og offentlig budgetsaldo bliver belyst. Bogens analyse af projektets sammenbrud, tager udgangspunkt i "teorien" om optimale valutaområder, som Robert [Mundell](#) udarbejdede i 1960'erne.

Ifølge denne teori er hovedforudsætningen for en fælles valuta, at landene i valutasamarbejdet ligner hinanden med hensyn til levestandard (økonomisk struktur) og politiske præferencer (afvejning af vækst, beskæftigelse og inflation). Hvis landene skal opgive de nationale penge- og valutapolitiske virkemidler, som et valutafællesskab indebærer, må de i bred økonomisk forstand være nogenlunde ensartede. Moderate forskelle vil ifølge Mundell "hurtigt" blive udlignet - landene vil automatisk "konvergere", hvis blot lønningerne er tilstrækkeligt "fleksible", og så er tabet af en national valuta ikke så afgørende.

Men hvis Mundells betingelser *ikke* er opfyldt (som i Euro-området), vil landenes økonomier ikke nødvendigvis bølge i takt. Der kan opstå såkaldte asymmetriske chok, hvor et enkelt land i fællesskabet oplever en pludselig krise eller behov for en ensidig national økonomisk politik. Og har man i fællesskabets navn fraskrevet sig penge- og valutapolitikens nationale handlemuligheder - muligheden for at styre pengeforsyningen og/eller devaluere sig ud af en krise - må man naturligt forudsætte hjælp fra fællesskabet som kompensation for dette tab.

I et valutafællesskab må man derfor nødvendigvis have udligningsmekanismer, sådan som fx tilfældet er med føderale overførsler i USA. Overskudslande må som en del af spillets regler have vilje til at overføre ressourcer til evt. kriseramte medlemmer, og jo mere forskellige landene er, desto større bliver behovet for den solidaritet. Det er simpel logik.

Og Euro-området

Men, konstaterer Jespersen, denne afgørende forudsætning blev ikke udmøntet i EU-traktaterne. Der er ingen udligningsmekanismer, overskudslande har ingen pligt til at hjælpe underskudslande, og omfanget af den frivillige godgørelse i klubben har vi allerede set. Kansler Merkel deler ikke ud.

Som prikken over i'et har politikerne så med Finanspagtens underskuds- og gældslofter for den offentlige sektor cementeret deres nationale magtesløshed ved at afgive den sidste indenlandske handlemulighed: finanspolitikken - dvs. muligheden for at komme igennem en kriseperiode ved at stimulere økonomien med *midlertidige* underskud på de offentlige budgetter. For de øgede sociale

udgifter, som er en krises umiddelbare effekt, vil typisk i sig selv belaste de offentlige budgetter så meget, at der ikke bliver råderum for offentlige investeringer inden for Finanspagtens underskudsrammer.

Sammenfattet indførte de europæiske politikere en fælles valuta for lande, som ifølge borgerlig økonomisk teori/empiri var lodret uegnede hertil. De undlod ubegribeligt at indføre mekanismer, som kunne dæmpe de helt forudsigelige konsekvenser af afkaldet på nationale virkemidler. Ja man nærmest designede en ordning, som ville gøre det umuligt for et kriseland at komme ud af miseren igen, med Finanspagtens regler om offentlige budgetunderskud som sømmet i ligkisten.

Den rationelle tanke - balance for *alle sektorer* i *hele fællesskabet* hen over en *hel konjunkturcyklus* - blev til en ond parodi: Balance kun for den offentlige sektor. I hvert enkelt land for sig. For et år ad gangen - nu bare uden offentlige, nationale, et-årige handlemuligheder. Skræmmende irrationelt.

Og Jespersens gennemgang af, hvor vilkårligt disse ødelæggende 3% underskuds- og 60% gældsmål er "udregnet", sætter blot absurditeten endnu mere i relief: man forudsætter, at vækst og rente for al fremtid svarer til antallet af fingre på hver hånd ... vi sender en venlig tanke til "Euroens fader", Venstres og CEPOS' professor Thygesen, "Danmarks [internationalt](#) set største økonom", der var faglig rådgiver for Delors-komiteen.

Finanssektoren og Tyskland er de store vindere

Modstykket til afviklingen af nationalstaternes demokratiske styringsmidler har været en tilsvarende oprustning af den internationale finansielle sektor. Parallelt med den deregulering af finanssektoren, som begyndte i 80'erne, er nationalbankerne i Europa stille og roligt blevet sat ud af spillet, og deres rolle er overtaget dels af internationale storbanker, dels af ECB (den europæiske centralbank) udenfor enhver politisk kontrol - nu under ledelse af fhv. Goldman-Sachs direktør Mario Draghi.

Udlandsgælden er privatiseret, og ifølge ØMU-traktaten skal også et evt. indenlandsk lånebehov dækkes via det internationale "finansmarked", så man er sikret kyndig mellemhandlerbistand. Udlån direkte fra EU-institutioner til medlemslande er udtrykkelig forbudt. Pengeforsyningen er hermed overladt til finanssektorens ejerkreds, der næsten, som ville man føje spot til skade, er blevet udstyret med ubetinget statsgaranti. Skræmmende enkelt.

Og Tyskland! Den paradoksfyldte historie overlader jeg til Jespersens fremstilling, men dagens europæiske virkelighed er vel hævet over diskussion. De store spillere i gamet - Frankrig og Tyskland - har gennem årtierne taget eller opnået dispensation fra spillereglerne efter behov og er godt kørende, hvorimod duksebarnet Spanien, som punktligt overholdt underskuds- og gældsreglerne frem til 2007, ligger i økonomiske ruiner og nu må acceptere et bindende tysk memorandum for at få økonomisk hjælp.

Et udtryk for de forskellige politiske prioriteringer i fællesskabet har været, at de syd- og østeuropæiske lande, der generelt havde betydelig lavere levestandard end de nordlige, i tiåret frem til 2007 kørte med høj økonomisk vækst og inflation, hvor man nordpå prioriterede lav inflation. Det indebar selvkært, at den nordeuropæiske konkurrenceevne generelt blev styrket til ugunst for de sydlige eksportører og betalingsbalancer. I 1999 havde samtlige deltagerlande stort set balance i samhandelen med udlandet, men siden er underskuddene bare vokset, så de værst ramte lande nu har et underskud på betalingsbalancen på mere end 10 procent af BNP.

Det diametrale modstykke er overskudslandet Tyskland, som i et årti holdt inflationen på omkring halvdelen af det i fællesskab [aftalte](#), og således langsomt men sikkert udkonkurrerede sine højinflationsnære sydlige naboer. De er efterladt i en gældsspiral med ødelagt konkurrenceevne og deraf følgende høj arbejdsløshed - og store offentlige underskud, der skal finansieres til

markedspris. Læs om baggrunden for den tyske omkostningsudvikling og konkurrencedygtighed, Hartz-aftalerne, andetsteds i denne udgave af Kritisk Debat.

Nationaløkonomiens krise

En af bogens stærke sider er, at den konsekvent tager udgangspunkt i definatorisk indiskutable nationaløkonomiske sammenhænge, selvom de sine steder præsenteres med en ikke forståelig - næsten skræmmende - forsigtighed.

Nationalregnskabet er trods alt ikke "ren politik" Et lands produktion (BNP) kan nu engang pr. definition kun gå til forbrug, opsparing, reale investeringer og en evt. nettoeksport. Det er i den forstand et lukket system. Er der balance i forhold til udlandet, har vi et nationalt nulsumsspil mellem den offentlige og private sektor, og uanset hvordan man end trækker linjerne mellem offentlig og privat sektor, så er og forbliver den enes underskud den andens overskud. Et underskud på det offentlige budget svarer til en nettopengestrøm til den private sektor, hvor den så kan anvendes til forbrug, investering eller opsparing.

Men i bogens kapitel om budgetunderskud mv. får vi en slags forklaring på forfatterens meget forsigtige tilgang til disse sammenhænge. For den etablerede mediesandhed er ... den stik modsatte!

Og det er, som Jespersen skriver, "svært at udfordre et forhold, der bliver gentaget som en troserklæring af politikere, af journalister og ikke mindst af økonomer, der alle er enige om, at forudsætningen for enhver sund økonomi er *orden i regnskabet, og at den offentlige sektor ikke bruger flere penge, end den har.*"

Nationaløkonomiske definitioner er oppe imod et primitivt, *sætte tæring efter næring*-billedsprog. En fejlslutning, som i den borgerlige nationaløkonomi kaldes trivselsparadokset. Husholdningerne bruger indkomsten i den private sektor, og jo mere de samlet sparer op, desto mindre bruger de samlet ... i den private sektor. Og desto mindre bliver der pr. definition til overs til investering i arbejdspladser hér. "Systemafhængighed er svær at forstå ... og vil ofte bryde med veletablerede sandheder. Sandheder, der ydermere kan være sammenfaldende med veletablerede interesser", skriver forfatteren. Sandt og meget høfligt.

Andetsteds i bogen konstaterer Jespersen, at "økonomi er et stærkt politiseret fag. Det er ubehageligt at måtte sige det (så måske skulle jeg lade være)", fortsætter han, "men man kan identificere en tendens til, at det er vigtigere at være politisk korrekt i sine konklusioner, end at have sikret sig, at konklusionerne er solidt forankret i empirisk analyse." Pænt sagt, for det er mere end en tendens, at logisk tænkning, solide definitioner og gedigen borgerlig nationaløkonomi har fået tabu-status. Måske er det fordi Venstres Ungdom gennem det seneste årti har fået lov til at sætte det intellektuelle benchmark. Jespersen undlader høfligt at nævne public-service kanalernes rolle og ansvar, CEPOS' allestedsnærværende parodier på økonomiske analyser og resten af V.U.s "økonomer". Eller [Kraka](#). Det er hermed gjort.

At samfundets samlede ressourcer er bedre anvendt til produktive, samfundsgavnlige lønudbetalinger og investeringer i fremtiden, end til sociale kriseoverførsler og golde, risikable finansielle investeringer er måske et voldsomt politisk synspunkt. Men det er indiskutabelt nationaløkonomisk vanvid at bruge den offentlige sektors budgetunderskud som eneste "succeskriterium" uden at se på underskuddets art (forbrug eller investering) eller forholdene i den private sektor. Og samtidige nedskæringer er selvmord i et fællesskab med så intensiv samhandel, hvor den enes import er den andens eksport.

Løsningsforslag

Den europæiske virkelighed tegner sådan, at udviklingen de seneste tyve år ikke har fået landene til

at "konvergere", tværtimod er ulighederne vokset, og flere sydeuropæiske lande er fanget i en håbløs gældsspiral. Hvis man accepterer argumentationen bag Mundells optimale valutaområder, er der kun to rationelle løsningsmuligheder: at ophæve ØMU-samarbejdet eller at ændre konstruktionen, så landenes forskelligheder bliver tilgodeset.

Jespersen anbefaler en traktatændring, hvor den europæiske beskæftigelse (arbejdsløshed) og betalingsbalanceulighederne er i centrum - ikke som nu de offentlige budgetunderskud (som er nationale og bestemt af forholdet mellem privat opsparing/investering).

En ændring af traktaten bør ifølge Jespersen indeholde en overgang til en valutakursmodel med faste - men justerbare - kurser, hvor afvigelser tillades ved varige nationale ubalancer. Herudover må der indføres en kompensationsmekanisme, hvor overskudslandene fx indbetaler rente af overskuddet til en fond ("solidaritetsafgift"), hvorfra der kan overføres midler til samfundsnyttige investeringer i underskudslandene. En sådan ordning vil også give incitament for overskudslandene til at nedbringe ubalancen. Keynes' oprindelige forslag ved Bretton Wood forhandlingerne.

Jespersens råd til de danske politikere er enkelt og klart: Behold den nationale valuta, og påbegynd en overgang til en fleksibel, men også politisk styret kronkurs i forhold til Euroen - et synspunkt, som i øvrigt deles af den amerikanske økonom Paul [Krugman](#).

Med hensyn til finanssektoren anbefaler forfatteren kort sagt genindførelse af politisk kontrol med pengeforsyningen. Hovedpunkterne er politisk kontrol med ECB, kontrol med renten på de internationale kapitalmarkeder (sat i relief siden bogens udgivelse af LIBOR-skandalen), indførelse af offentlige clearing-banker samt en generel registrering af finansielle transaktioner (kapitalkontrol), bl.a. som grundlag for en skat på finansielle transaktioner (Tobinskat). Om rentenydernes modstand mod Tobin-skatten skriver forfatteren tørt: "Det er nok mere registreringen end den forholdsvis beskedne beskatning, der giver den finansielle sektor myrekryb".

Og ikke at forglemme: En opdeling af bankerne, så brandmuren mellem ansvarlig udlånsvirksomhed til produktion/indkomstskabelse og risikabel investeringsvirksomhed bliver genopført. Finanssektoren står og falder i dag med de statsgarantier, som skræmte politikere har overøst den med de sidste 4 år - garantier, der ikke er begrænsede til bankernes samfundsnyttige udlånsvirksomhed, men også omfatter de astronomiske spekulative investeringer, [kasinovirksomheden](#).

At ophævelsen af brandmuren mellem udlåns- og investeringsbanker på afgørende vis har bidraget til "finanskrisen" er vel i dag en ukontroversiel konstatering. Adskillelsen blev indført i USA ved Glass-Steagall loven i 1933 i et forsøg på at forhindre gentagelse af børskrakket i 1929. Bill Clinton ophævede loven i 1999 - ansporet af sin finansminister, fhv. Goldman-Sachs direktør Robert Rubin - og 9 år efter var den finansielle sektor i hele den vestlige verden en rygende ruin. Skræmmende.

Sammenfatning

Læs bogen, hvis du vil være klædt på til en saglig, rationel samtale om Euroen, nationaløkonomi og Europas økonomiske fremtid; men vær forberedt på, at læsningen vil gøre den økonomiske nyhedsdækning i TV og de trykte medier til en smertefuld oplevelse.

"Take care of unemployment and the economy will take care of itself", sagde Keynes, og særlig kapitlerne om sammenhænge mellem arbejdsløshed, reale investeringer, budgetunderskud og betalingsbalancer fortjener nærmere fordybelse. Kurven over den samlede europæiske arbejdsløshed de sidste 50 år taler sit eget sprog. Her er hverken konvergens eller selvregulering.

Der er flere temaer, som kunne fortjene yderligere behandling, som fx magten over

pensionsformuen: "Det spørgsmål bør derfor rejses, hvorfor den private sektor - husholdninger og virksomheder - ikke selv har investeret dette enorme beløb. Tænk hvis det reale kapitalapparat havde været så meget større i dag! Her sætter kun fantasien grænser for, hvad den private pensionsopsparing kunne have været brugt til - investeringer, som ikke blev gennemført, er et trist kapitel, der ikke skal forfølges her", skriver forfatteren.

Det er formentlig utilsigtet, men for tæt på et tilsvarende hjertesuk fra Adam Smith 236 år tidligere til at lade fare. I *Wealth of Nations* indleder Smith kapitlet om arbejdskraftens aflønning med at slå fast, at den naturlige kompensation for en arbejdsindsats er ... frugterne af indsatsen. Dem alle sammen. Men, skriver Smith, "denne oprindelige tingenes tilstand, hvor arbejderen nød det fulde udbytte af sin indsats, kunne ikke vare længere end til indførelsen af privat ejendomsret og kapitalakkumulation. Den blev således bragt til afslutning længe før de mest betydningsfulde produktivitetsfremskridt fandt sted, og det giver derfor ingen mening at spekulere videre over, hvad der i modsat fald kunne være sket med arbejdskraftens aflønning." Man kunne omvendt mene, at det netop er de triste kapitler i historien, der fortjener mest opmærksomhed.

Også spørgsmålet om vækst over for velfærd kunne fortjene selvstændig behandling. Det håbløse i at forvente lavere arbejdsløshed gennem vækst i BNP, når det empirisk ser ud til, at den stigende produktivitet generelt indebærer, at BNP altid vil vokse hurtigere end beskæftigelsen. Jespersen slår lige en tone an i kapitlet om arbejdsløshed i Europa, hvor det antydes, at vejen frem kunne være "en omfordeling af arbejdet, en omfordeling af indkomsterne og en reduktion af væksten i det private forbrug til fordel for øget velfærd." Tanker, som i øvrigt også Adam Smith gjorde sig.

Bogen kan til tider virke causerende og sidesporsbelastet. En opstramning af strukturen med en samlet gennemføring af de enkelte temaer ville have lettet læsningen betydeligt ... men på den anden side kunne en kortvarig udskydelse af udgivelsen have gjort den overflødig. *Ingen ved, hvor langt væk Euro-sammenbruddet er.*